

A sárgaegű Jeruzsálem ezüstzöld kertjeiben történt. Persze az Olajfák-hegyén — azon az úton, amelynek kanyarulataiban egymásbafolyó kertjei egyazon falként tartanak fel a Mennybemenetel Hegvére, és az onnét kitekintő falombok felé a Szent Város látománya néz, és a Jozafát völgyének fehérló sírjai. Modern villák sorakoznak itt egymás mellé parányi kertekben. Nos, a város szentírásai régészetének széniorja tartotta itt ötvenéves évfordulóját annak, hogy idekerült, és egyben születése hetvenötödik évfordulóját. A város egyik nagy dokumentuma ő, Sir Thomas Archie; még a vad török időkbel. Minden megtörtént vele, ami régésszel egyáltalában megtörténhetett. Omlott rá kutató árok homokfala, de kiásták alóla; sivatagi skorpió csípte meg és eszméletlen volt hetekig; dél felé kutatott, amikor négynapos chamszin temette be sátraít; elrabolták őt félvad arabok... S még felsorolni is sok volna kalandjait. De ez nem számított, hanem az, hogy az öreg, fiatal korában segítőtársa, később barátja volt Flynders Petrienek, a nagy kutatónak, és együtt találták meg, no nem Mózes kötábláit, hanem valami más. Sir Thomas őriz is belőle egy darabot, és elbeszéli barátai kérésére, nos elbeszéli szemben a barnászöld Sziónnal és alant a Jozafátnak tengerként fehérló sírjaival. mint esett ez a történet.

***

Barátaim, elmondom nektek is, egyeseknek közületek először, de néhányatoknak ki tudja hányadszor, elmondom az én történetemet. Én akkor fiatal voltam, szinte zöld az ifjúságtól, és Flynders Petrie negyvenkét évére úgy tekintettem fel, mint a Himalájára. És olyan szegény voltam mint a templom egere, és a londoni egyetemen hallgattam régészetet és középkéleti nyelvészetet. Ki az az örült, aki — szegényen — régészetet és összehasonlító nyelvészetet hallgat? Egyszer azután hívatott engem az egyiptológia egyik professzora, John Richardson. Ezt az embert szerintem méltatlanul feledték el. Még most is látom mögötte, a vastag üveg mögött az Illustrated London News évfolyamait sorakozni. Nem volt sem kutató, sem igazában nyelvész, rendkívül előkelő stílusú és szerencsés népszerűsítő volt, aki kettőt utált. Az egyik a szegénység volt, — de ekkor már rég túl volt ennek veszélyein: nemcsak könyvei jelentek meg és nemcsak a katedrán ülő elődének leányát vette feleségül, hanem „főtanácsadója” volt az Illustrated előkelő archeológiai képdalának és köztudott volt, hogy hetenkint két napra bezárkózik és a kétoldalt kitöltő tizenhat kép aláírásán tűnődik el. Ahogy másnak megvan az élete főműve, őneki ez volt az. Ez a hetenkinti hatvannégy vagy nyolcvan sor. Középarányos a tárgyiség és a dicséret, a mértéktartás és a szenzáció között. Mert John Richardson-nak hét-ről-hétre a mások munkáját a mások kutatásait kellett dicséernie és lelke mélyén átszenvednie. És ez igen nagy dolog! A vonásai nyilván ettől váltak epészekké és finomakká. Így szólt hozzám, miközben ujjai között idegesen, majdnem utálkozva forgatott egy elefántcsontszín, kemény papírlapot:

— Ide hallgasson, Thomas Archie. Van itt egy ajánlat, amely magának... izé... — gondolom nagyon megfelelne. Régészeti munkában kellene résztvennie... Egyiptomban és a Szinájón... És hát elég rendesen meg is fizetnék. Azaz... izé... barátom... akivel dolga lenne, magánvállalkozásban kutat. Lényegében eleinte nem lenne más dolga, mint az arab munkásokra felügyelnie. Maga elég jól tud arabul... és hát úgy tudom...

Reménytelenül megállt, mert nem akart megbántani. Azt akarta nyilván kimondani, hogy a tanítványai közt én vagyok a legszegényebb, és, hogy szükségem van erre a pénzre. Igen, kétes vakáció elé néztem és a fejemben mindenféle alantas lehetőségek forogtak, hogyan keressék a következő évre annyi pénzt, amennyivel kiegészítem ösztöndíjamat. S az, hogy úgy tölthetem ku-

tatómunkával, úgy ért, mint a villám. Nem tudni, mit dadogtam; mindenesetre olyasfélét, mennyire köszönöm, hogy rám gondolt és hogy ki lesz erre az időre a gazdám? Sir John Richardson erre hősiesen mosolygott:

— Az a, no igen... Flynders Petrie!

Elnémultam. Mind tudtuk, hogy a második, amit utál Flynders Petrie. Flynders Petrie, aki a tanítványa volt, és akit mikor meg kellett volna róla emlékeznie, sohasem felelte el, hogy kísérteties mosollyal meg ne jegyezze róla — „Az az örült!” Dehát ebben egészen igaza volt. Flynders Petrie ekkoriban volt negyvenkét éves, ekkor már átküszött meztelenül a régi egyiptomi királysírok aknáin, és megtalálta ezzel kapcsolatos felfedezését, amely többekévé világhírűvé tette. Az egyiptológiától terelődött a figyelme a zsidókra. Figyelem, Uraim, az Ószövetség régészete az én időmben még annyira gyermekcipőben járt, hogy forradalmi újításnak hatott, ha valaki úgy mert okoskodni mint Schlieman: ha a görög őstörténeten a trójai háború rémlik át, akkor az, ami átrémlik, igaz is bizonyos mértékben. Eszerint igaznak kell lenni az őshéber történelmen átrémülő Mózes óriás alakjának is. Sir John Richardson nem győzött előadásaiiban erre kitérni és gúnyjal illetni Flynders Petrie nevét. Hiszen Mózesről a khabirok őstörténetében semmi nyom. Csak annyit tudtunk, amennyit Thell el Amarna homokja kiadott ezekről a khabirokról: hogy mint nomád vad törzsek kelték át a Jordánon. És hogy ezzel kezdődött volna az ügy, a héber történelem... Mózes? Ugyan kérem!

Még mindig csak dadogtam, de közben Sir John-tól megtudtam, hogy Flynders Petrie Kairóból küldte levelét a sürgető kéréssel, hogy aki eddig a jelöltje volt, megbetegedett és nem tud másra szert tenni — a gyarmatokon akkor ritkaság volt a megbízható angol fiatalember — és hogy nincs más igénye, mint valóban az arab tudás. S mindehhez nyilván irónikusan, megemlítette volt tanárjának, hogy elindul... Mózes nyomain... a színáji vándorlás táborhelyein át. Egész levele — azután meg is mutatta Sir John — kilenc és fél sor volt. Hogy miért kellett ezt éppen Sir Johnnak megírnia, — azt sohasem merem megkérdézni Flynders Petrietől, még később sem, amikor már jóbarátok voltunk.

— Nos, akkor minden más dolog a magáé! — fordult hozzám Sir John és átadta életem első százfontos csekkjét, mert ebből kellett felszerelőzködnöm a nagy útra, és egyszerre ott találtam magamat ismeretlen gondok boldogító és szédítő zúrzavarában. Sejtettem, hogy ez az utam nem lesz csak négyhónapos, hogy egy-két évig maradok még. Hosszú távon kellett magamról gondoskodnom.

Mindenekelőtt pedig táviratoznom kellett és el tudják-e képzelni ma, rádiókapcsolás korában, amikor egy-két órán belül a földgömb bármely részével beszélni lehet, nos, el tudják-e képzelni, hogy milyen lassan jött meg, öt nap alatt, Flynders Petrie távirati válasza. Az, hogy nem vár meg, induljak utána, ezért mindent Londonban vásároljak meg. De akkor én már azonnal indultam is. Az átkelés a Csatornán. A gyorsvonati út Marseille-ig, szerencsére éjszaka, hálókocsiban. Három óram volt felszállni a hetenkint kétszer Szeuzen átkelő járatok egyikére. A tenger nem viharos éppen, csak emelkedik a hajóval szemben, s hatalmas, zöld és nyugtalan. Egy sápadt, sovány fiatalember magányosan rójja az utat a fedélzeti sétányon és arabul próbál gondolkodni. Szicilián túl kiderül az idő, de akkor már nem érdemes ismerkedni, nem is emlékszem életemnek e legnevezetesebb hajóútjáról egyetlen arcra sem. Csak arra, hogy egyszer csak a tengeren mint napsütés a napsütésben, feltűnt egy kénsárga sáv. A Nilus küldte a tengeren, messze élénk, iszapjának üdvözetét.

Azzal, hogy aztán Alexandriában, arabok előtt, megszólaltam arabul, az megtörte a varázst és újra az emlékek világitásába kerülnek az arcok, még a portásé is, aki Kairóban, Flynders Petrie szállodájában fogadott: Elutazott — közölte velem — de várjon csak, itt van egy levél, Önnek szól! — A levélben

meg volt jelölve, hogy miután összeállította expedícióját s a Keserű Tavaknál átkel a Vörös Tengeren, hogyan találhatok utána. Nos, utána találtam, Allahnak, meg a baksisnak, meg egy arab vezetőnek legyen érte a hála.

Amikor tevéinken fellovagoltunk a dombtetőre, amely alatt Flynders Petrie expedíciójának sátrai álltak és elém jött, szintén teveháton, a tökéletesen arabnak előtűzött Flynders Petrie, arabul szólaltam meg és kértem, hogy vezessen a nagy fehér sejkhez, aki az expedíciót vezeti. Angolul válaszolt, kedélyesen nevetve: — Isten hozta, az én vagyok, könnyen talált utánam? — Levezetett a táborba, ahol az övé mellett felítve már készen állt a sátram, bemutatott expedíciója népének azzal, hogy úgy kell engedelmeskedniök nekem, mint neki magának. Amire a szakállas, vad arcokból mint a harckialtás kelt a „Szalaam” kiáltása s megértettem, hogy én most nem vagyok az angol, de nem vagyok egyiptomi területen sem, hanem ezen az akkor gyakorlatilag Senkiföldjén — egy mozgó birodalomhoz tartozom, egy mozgó birodalom tagja, sőt helyettes parancsolója vagyok. Este azután kettesben a tábortűznél, amit a sivatagi gazból raktunk s bizony akkor az efféle expedíció még nem vált az elektromos kályhák nyugati kényelmévé, igazi tábortűz mellett melegedtünk: elmondta a kötelességeimet. Majdnemhogy elfelejtettem jegyezni íróblokkomra, amikor a láng megvilágította arcát. Fölséges volt, — de az ember nem tud szólni azokról, akiket legjobban szeret életében.

Másnap azonban történt valami, ami még feledhetlenebb, mint az ő arca. Az ébresztő csengője keltett fel koromsötétben és langys melegben; ezek a szórsátrak tökéletesen védenek a hidegtől; minden tagom fájt az előző napok tevenyergétől; azonnal kiugrottam a fekvőhelyemről, ruhát rángattam magamra és kilazítottam a sátor nyílását. Még virradat előtt volt, a hajnal koromfeketete, beszűrődött az ébredő tábor zaja. Amikor elkészültem, a világ legcsodálatosabb látványának lettem a tanúja, a keleti virradatnak, amely pillanatig tart csak: a földön és az égen végigfut egy villanás és porrá ég tőle az éjszaka zöld kupolája. Ekkor léptem ki a sátor nyílásán és ekkor láttam olyannak a sivatagot, amilyenné szívembe vésődött. Azóta is ott tartom: aranyban, smaragdzöld tányérokkal, és rötten, a szakadékok fekete árnyékaival. — Szidi, a reggelid! — hajolt meg előttem egy arab.

Tíz perc múlva elvezettem őket, hogy kutatóárkokat ássunk azon a helyen, amit Flynders Petrie nekem kijelölt. Három nap múlva akadtunk bele egy régi-tábor első szeméthalmaiba. Háromezeröttszáz év előtt egy öt-hatezer lélekből álló nép hajtotta errefelé nyájait és táborozott itt, ki tudja meddig. Iszonyú munka volt körültagogatnunk ásókkal a helyet, az árkok szakadatlanul elvittek a tábor irányától, majd újra beleakadtak. Flynders Petrie akkor türelmetlen lett és két kísérővel meg pár napra való felszereléssel nekivágott a sivatagnak a vékony fű vonalán, hogy megkeresse a másik táborhelyet, amelyről Mózes szintén megemlékezik.

Hát így ment ez. Táborhelyről táborhelyre vonultunk, sorra feltártuk valamennyit, közben hónapok múltak, odahaza már régen megkezdődött az egyetemi év, de én füttyültem rá, mindegy volt. Fogvatartott a sivatag és Flynders Petrie. Vele csak néha-néha bonyolódunk hosszabb beszélgetésbe. Ilyenkor aztán ő, megköszönve, hogy majdnem teljesen felmentem a kutatás technikai részétől, újra és újra figyelmeztetett, hogy olvassam az Őt Könyvet és figyelmeztetett a sivatag veszélyeire. A skorpiókra is. De én akkor már öreg régésznek éreztem magamat, úgy éreztem, többet tudok az ásatásokról, mint például... No de hagyjuk! És akkor mart belém!

Leszálltam a kutatógödörbe, ahonnét felszólt az egyik arab, hogy van ott valami. Volt is: temető. Gyermecketemető lehetett, mert gyermekcsontok hevertek ott szerte, alig kétlábnyi mélyen, a föld repedései között. Ez volt az első gyermecketemető, amit feltártunk, a vallomás a rítusról, amelyek közt az erre-

vonulók a földbe tették az elhalt gyermekeket, hogy itt várjanak a föltámadásra. Flynders Petrie a türelmetlenségtől hajszolva újból előrelovagolt tevén, mert már nem várt semmit a kutatástól. És a látóhatárról néha kibomlott a napsütésben egy halvány ködkupola, a Szináj. Én pedig nagyon óvatosan akartam lenni, és akkor éreztem, hogy az üregbe nyúló jobbomat a csuklónál mint-ha körülvenné valami puha, és a következő pillanatban már szűrt is. Előrántottam és szétapostam, az arabok mind odafutottak éktelen kiáltással. Ez volt az utolsó hang, amit azután hetekig utoljára hallottam. A baj az volt, hogy Flynders Petrie csak két nap múlva érkezett vissza, hogy injekciót adjon, nem találták. Addig is halálosan keserű, sötét teákat ittam, be voltam göngyöltve takaróimba, hogy izzadjak, ami hozzátartozik a skorpiómarás legalábbis ötezeréves sivatagi orvoslásához. Mire megjött, elvesztettem az eszméletemet. Mit sem tudtam arról, hogy a tábor időzik még velem egy darabot, azután mintha ringanék valahol, azután megállunk. Néha rémlik Flynders Petrie hangja. Szólogat, de azután hagyja küzdeni a szervezetet a lázzal. Csak etet, hogy ne romoljak le túlságosan. És akkor egyszerre csak magamhoz tértem.

Nem volt mellettem senki. Az arab, akit ápolásommal megbíztak, eltűnt valamerre. Én tűnődtem egy darabig, amíg mindarra rájöttem, hogy mi történt velem. És akkor lemasztam a nyoszolyámról — nem volt nehéz, mert nagyon alacsony volt és kitekintettem a sátorból. A néptelen tábor terült el előttem a délelőtti napsütésben — és akkor újra szíven érintett a sivatag varázsa. De mi lehet az a sárga, amely előtűnik emelkedik és nincsen sehoh se vége? Lassan-lassan követtem a szememmel — nem szabad elfelednünk, hogy ekkor négykézláb voltam — lassan-lassan mozog csak fölfelé a tekintetem. Akkor rájöttem, hogy a Szináj látománya áll előttem, erre összeestem és délig aludtam. Akik csak a táborban maradtak, örvendezve várták ébredésemet, mert a skorpiómarásból ez a gyógyulás. Erős feketét kaptam és gyöngé lágytojtást és tisztába tettek, mint valami gyermeket. Megkérdeztem, hogy hol van Flynders Petrie? Óh, egészen közel van, a bányában.

— Miféle bányában? — kérdeztem és azt hittem, hogy megint az álom és a káprázat játszik velem, mint annyiszor már a betegség alatt, csak nem emlékeztem rá már, hogy mit.

— Van itt közel, egészen a hegy alján egy régi réz és ónix bánya. Ott van és valamikor nagyon jelentőset talált! — közölték velem. És ekkor odakíváncskoztam.

Az arab a világnak az a népe, aki nem csodálkozik semmin. Hogy ha le szállana a Marsból valaki, azon se csodálkoznának, — különbeket láttak ők már annál az Ezeregyéjszakában. Magához tért egy beteg, akiről hetek óta tudják, hogy mozdulni nem tud, azután elalszik, azután eszik, azután egyszerre csak néhány ezer lépést megtenni kíváncskozik, — ez egyáltalában nem csoda, még csak nem is rendkívüli.

Persze azért óvatosan mentünk, utánam hozták a tábori székemet. S amikor kívántam, leültem. Mi keresztények, más emberfajta vagyunk, nehéz a természetünket kiismerni. Föltámadt, hát föltámadt, és leül, hát leül. Így kísérték Flynders Petriehez. Könnyű kopogtató kalapáccsal dolgozott a kőbányában, egyedül, valami kőlapot igyekezett kiszabadítani.

— Thomas, gyermekem, hát maga...

Én majdnem elsírtam magamat, mert először szólított a keresztnevemen. Újra le kellett ülnöm. És akkor szaggatottan elmondta, hogy ért élete addig legnagyobb felfedezéséhez. Körülbelül így:

— Thomas, képzelje csak, ez itt egy ősi rézbánya. Persze rom és törmelék takarta... Igaz, tudja-e, hogy maga míg önkívületben volt, arabul is beszélt? ... Nos, föltártuk és megtaláltuk, hogy itt zsidók is dolgoztak, kényszer-

munkán... Arról a sivatagi hajnalról beszélt, tudja, akkor először... Aztán egyszer csak betűs kövek bukkantak elő. Valami ős sémi írás jegyivel. Aztán föltártam ezt a pilonos kaput is...

Oldalt mutatott s én megpillantottam azt az egész világon ismert egyiptomi kaput. Ferde rom-kapu volt, és rajta át láttam kilépni Mózeset. — Óh, semmi különöset nem láttam és persze csak képzelődtem. De olyan közelre hozta őt ez a felfedezés, hogy meg lehetett volna tapintani őt. „Írj!” — monddá neki a Hang, — s mi most megtudtuk, milyen betűkkel. Ekkor azonban már olyan fáradt voltam, hogy összeestem...

***

Így volt, így mesélte el Sir Thomas Archie a maga történetét. Azt a történetet, amely Sir Flynders Petriet a mózesi írás nyomára vezette. Ezekkel a betűkkel írta le és diktálta le Mózes az Öt Könyvet. Rabbinikus hagyomány szerint Lévi unokája, Szádok írta át a mai, közben egészen kifejlődött, héber betűkre. A szamaritán szöveg máig is ez.

Sir Thomas pedig körülhordozza pillantását és mosolyog. — Nekem is van ezek közül a kövek közül egy! — mondja lágyan. — Akik még nem látták, ime. — S bevezette őket a szobába, hogy megmutassa az üveg mögött a két tenyéryi fehér kódarabot. — Ezzel temettetem el magamat, mert ezzel szívesen akarok várni itt Jeruzsálemben a Feltámadásra!

GYERTYAGYÚJTÁS HELYETT

*Ilyenkor,
Karácsony éjszakáján —
mikor a hegyeken köd száll
és a fenyő-tobozokon a permet
mely e percben termett
olyan halkán koppan,
akárcsak az a könnycsepp
mely az égbe meredő arcon:
úgy ragyog...
mint régi katedrálisok homályában
ó-ezüst feszületbe ötvözötten az opál,
mikor már hívőktől régen elhagyatott
az ünnepvárásban agyonimádott oltár...
ilyenkor tudom,
hogy meg kellett volna halnom:
abban a vissza-térhetetlen percben,
amikor Te
mint egy diadalmas déli melódia
foglyul ejtve a dalba
megbilincselte voltál.*

Mollinár Gyizella